

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Ванкевич Елена Васильевна, доктор экономических наук, профессор
Учреждение образования «Витебский государственный технологический университет»
Московский пр-т, 72, г. Витебск, 210035, Беларусь
e-mail: vankevich_ev@tut.by

ABOUT THE AUTHOR

Vankevich, Alena, doctor of Economics, Professor
Institution of education «Vitebsk state technological University»
Moscow PR-t, 72, Vitebsk, 210035, Belarus
e-mail: vankevich_ev@tut.by

УДК 330.341:332.122:338.78

**ОСВІТА УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ У МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
(ОЦІНКИ ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ IMD-LAUSANNE)**

Захарченко С.В.

Предмет дослідження – вплив освіти на рівень міжнародної конкурентоспроможності країн і регіонів.

Мета роботи – оцінка конкурентного потенціалу освіти України та її регіонів у міжнародному вимірі та виявлення «вузьких місць» у її розвитку задля їх усунення.

Методологія і методика дослідження. На основі методології Інституту розвитку менеджменту (ІРМ – Лозанна, Швейцарія) запропоновано авторський варіант методики оцінювання міжнародної конкурентоспроможності країни та її регіонів за індикаторами конкурентного потенціалу освіти.

Результати роботи. За індикаторами освіти дана оцінка міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів у період до російської агресії. Виявлено «вузькі місця» в розвитку освіти, що негативно позначаються на міжнародній конкурентоспроможності України та її регіонів і потребують відповідних дій з боку державних органів.

Галузь застосування результатів. Одержані оцінки можуть бути використані Міністерством освіти і науки України при усуненні «вузьких місць» та розробці програм розвитку системи освіти на національному й регіональному рівнях.

Висновки. Інфраструктура знань (освіта) є важливим чинником міжнародної конкурентоспроможності країн і регіонів. За індикаторами освіти ІРМ-2012 Україна знаходиться в четвертому десятку провідних країн світу. Серед регіонів країни найвищі оцінки конкурентоспроможності освіти мають м. Київ, Львівська і Чернівецька області, а найнижчі – Луганська, Дніпропетровська та Миколаївська області. Для підвищення міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів за індикаторами освіти має проводитися цілеспрямована державна політика.

Ключові слова: освіта, міжнародна конкурентоспроможність (країни, регіону), оцінка, конкурентний потенціал, рейтинг ІРМ.

**ОБРАЗОВАНИЕ УКРАИНЫ И ЕЕ РЕГИОНОВ В МЕЖДУНАРОДНОМ МАСШТАБЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ (ОЦЕНКИ ПО МЕТОДОЛОГИИ IMD-LAUSANNE)**

Захарченко С.В.

Предмет исследования – влияние образования на уровень международной конкурентоспособности стран и регионов.

Цель работы – оценка конкурентного потенциала образования Украины и ее регионов в международном измерении и выявление «узких мест» в ее развитии для их устранения.

Методология и методика исследования. На основе методологии Института развития менеджмента (ИРМ – Лозанна, Швейцария) предложен авторский вариант методики оценки международной конкурентоспособности страны и ее регионов по индикаторам конкурентного потенциала образования.

Результаты работы. По индикаторам образования дана оценка международной конкурентоспособности Украины и ее регионов в период до российской агрессии. Обнаружены «узкие места» в развитии образования, негативно сказывающиеся на международной конкурентоспособности Украины и ее регионов и требующие соответствующих действий со стороны государственных органов.

Область применения результатов. Полученные оценки могут быть использованы Министерством образования и науки Украины при устранении «узких мест» и разработке программ развития системы образования на национальном и региональном уровнях.

Выводы. Инфраструктура знаний (образование) является важным фактором международной конкурентоспособности стран и регионов. По индикаторам образования ІРМ-2012 Украина находится в четвертом десятке ведущих стран мира. Среди регионов страны самые высокие оценки

конкурентоспособности образования имеют г. Киев, Львовская и Черновицкая области, а самые низкие – Луганская, Днепропетровская и Николаевская области. Для повышения международной конкурентоспособности Украины и ее регионов по индикаторам образования должна проводиться целенаправленная государственная политика.

Ключевые слова: образование, международная конкурентоспособность (страны, региона), оценка, конкурентный потенциал, рейтинг ИРМ.

EDUCATION OF UKRAINE AND ITS REGIONS IN THE SCALE OF THE INTERNATIONAL COMPETITIVENESS (IMD-LAUSANNE ASSESSMENT METHODOLOGY)

Zakharchenko S.V.

Subject of research – the impact of education on the level of international competitiveness countries and regions.

The purpose of work – to estimate the competitive potential of education of Ukraine and its regions in the international dimension and to identify the development of «bottlenecks» to eliminate them.

Methodology and methods of research. The author proposes his own version of the assessing methods of the international competitiveness of the country and its regions based on the methodology of the Institute of Management Development (IMD - Lausanne, Switzerland) using indicators of the competitive potential of education.

The results. The international competitiveness of Ukraine and its regions is estimated with educational indicators in the period up to Russian aggression. In article the «bottlenecks» of the development of education are detected and affect the international competitiveness of Ukraine and its regions and there is a need appropriate action by the public authorities.

Application of results. These estimates can be used to eliminate «bottlenecks» and develop of education programs by the Ministry of Education and Science of Ukraine on national and regional levels.

Conclusions. Infrastructure of knowledge (education) is an important factor of the international competitiveness of countries and regions. Ukraine's rank participates the top forty countries in the world according to education indicators of IMD-2012. Kyiv, Lviv and Chernivtsi region have the highest assessment of the competitive education but Luhansk, Dnipropetrovsk and Mykolaiv region have the lowest rank. State policy which based on indicators of education should be conducted to improve the international competitiveness of Ukraine and its regions

Keywords: education, international competitiveness (country, region), assessment, competitive potential, rating IMD - Lausanne.

Актуальність. В умовах інноваційної економіки основним елементом глобальної конкуренції є суперництво за можливість використання компетенцій високоосвічених працівників. Це висуває на перший план проблему зміцнення конкурентного потенціалу освіти України, оскільки вона безпосередньо стимулює перехід від індустріальної до креативної економіки та забезпечує прискорений розвиток і підвищення конкурентоспроможності і країни, і її регіонів.

Ступінь дослідження проблеми. Питанням оцінки конкурентного потенціалу освіти України та її регіонів присвячено цілий ряд наукових праць. З-поміж них слід відмітити праці фахівців Фонду «Ефективне управління» [6] й таких учених, як М. Бабич [1], В. Жукова [4], Л. Івашко [7], Д. Ільницький [8], Н. Константюк [9], Т. Полтухович [12], М. Терованесов [16], А. Шевчук [18] та ін. Зазначені наукові праці дають достатньо повну оцінку конкурентного потенціалу освіти України та її регіонів.

Постановка проблеми. Слід однак відмітити, що більшість із наявних оцінок не виходять за межі національного конкурентного простору, тоді як в сучасних умовах більше значення мають оцінки в межах міжнародного конкурентного простору.

Метою дослідження є оцінка конкурентного потенціалу освіти України та її регіонів у міжнародному вимірі – на основі методології Інституту розвитку менеджменту (IPM – Лозанна, Швейцарія, IMD-Lausanne) – та виявлення «вузьких місць» у її розвитку задля їх усунення.

Виклад основних результатів. У постіндустріальну епоху економічний розвиток має ґрунтуватися не стільки на матеріальних активах, скільки на кількості та якості знань, що обумовлює зростання значення освіти як вагомого чинника їхньої конкурентоспроможності країн і регіонів.

На думку Лестера Тюрлоу, професора економіки Нью-Йоркського університету, «у XXI столітті освіта і кваліфікація робочої сили стануть домінуючим знаряддям конкуренції». До аналогічного висновку прийшли й фахівці Консультативного комітету з промислових досліджень і розвитку Комісії Європейського Союзу: «Без конкурентоспроможної системи освіти не може бути конкурентоспроможної робочої сили, а без останньої – конкурентоспроможної економіки» [17].

За прогнозом експертів ЮНЕСКО, досягти високого рівня національного добробуту і конкурентоспроможності можна тоді, коли серед працездатного населення буде 40-60 % фахівців із вищою освітою. До речі, США і Японія планують мати до 90 % таких фахівців. На думку експертів, це сприятиме підвищенню економічного ефекту виробництва у 4-11 разів.

Освіта суттєво впливає й на економічне зростання України. Дослідженнями Л. М. Івашко (за таблицями «витрати – випуск») встановлено, що він приблизно такий, як від фінансової діяльності та державного управління [7, с. 11-12].

Згідно концепції конкурентоспроможності країн і регіонів IPM, субфактор «Освіта» відноситься до фактора «Інфраструктура» [19]. Його конкурентний потенціал визначають такі індикатори: обсяг державних

витрат на освітню діяльність; співвідношення кількості учнів та вчителів; частка учнів, що навчаються у денних загальноосвітніх закладах; чисельність зайнятого населення, що має вищу, середню і початкову освіту; кількість іноземних студентів в регіоні та кількість студентів із регіону, що навчаються за кордоном; рівень знань учнів з математики, державної та англійської мов; кількість студентів у ВНЗ I-IV рівнів акредитації; підготовка (випуск) аспірантів і докторантів; конкурс на вступних іспитах у ВНЗ III-IV рівнів акредитації; рентабельність діяльності з надання освітніх послуг.

Щоб виявити, які індикатори, що характеризують освіту, сприяють чи, навпаки, гальмують процес підвищення конкурентоспроможності країни та її регіонів, нами розроблена спеціальна методика [5, с. 114-118]. Згідно з нею, оцінки індикаторів-стимуляторів конкурентоспроможності одержано на основі співвідношення (у відсотках) фактичних і максимальних значень індикаторів (країн-лідерів за кожним із індикаторів). Відповідно, оцінки індикаторів-дестимуляторів конкурентоспроможності отримано за співвідношенням мінімальних і фактичних значень індикаторів.

Наш підхід до оцінки конкурентного потенціалу освіти регіонів у міжнародному вимірі передбачає застосування процедури «міжнародного зважування» індикаторів національної конкурентоспроможності – за співвідношенням його значень і значень індикаторів країн-лідерів.

Значення агрегованого індексу конкурентоспроможності освіти розраховано як просту середню арифметичну з усіх часткових коефіцієнтів.

На основі наведеної методики одержано оцінки міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів за індикаторами освіти. В основу розрахунків покладено індикаторну базу IPM-2012. Їй була надана перевага тому, що в подальшому на показниках конкурентоспроможності освіти України та її регіонів позначилися події, пов'язані з Революцією гідності (2013–2014 рр.) та анексією українських територій Росією (з 2014 р.). Для розрахунків, окрім матеріалів IPM [19], використано матеріали Державної служби статистики України [3], Міжнародного інституту менеджменту (МІМ-Київ) та Фонду «Ефективне управління» [6, с. 102-207].

Оцінка міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів за субфактором освіти проводилася спочатку за найважливішим його індикатором – обсягом державних видатків на освіту. Потім розглядалися й інші важливі індикатори.

За загальний обсягом державних видатків на освіту (7,4 % від валового внутрішнього продукту [ВВП]) Україна займає достатньо високе (4-те) місце з-поміж 59-ти країн рейтингу IPM. У розвинених країнах на освіту витрачається дещо більше коштів, ніж в Україні. Наприклад, у Ісландії – 8,3 %, Ізраїлі – 8,2, Данії 8,1 %. Крім того, у структурі витрат на освіту в передових країнах значно більшою є частка приватних інвестицій. Серед регіонів України за обсягом видатків місцевих бюджетів на освіту (у відсотках до валового регіонального продукту [ВРП]) виділяються регіони з невеликим ВРП: Закарпатська (12,8 %), Чернівецька (12,2) та Тернопільська (11,3 %) області. І навпаки, в регіонах з великим ВРП ці видатки порівняно невеликі – у Києві (1,9 %), Донецькій області (3,6) та Дніпропетровській (3,7 %).

Реальний стан фінансування освітньої діяльності характеризує обсяг державних витрат на освіту на душу населення. В Україні цей показник – 219 дол. (50-те місце в рейтингу IPM), що менше, ніж у Норвегії (4987 дол.) у 22,8 раза. За обсягом видатків місцевих бюджетів на освіту на душу населення перші позиції займають Закарпатська (162,5 дол.), Волинська (160,7) та Рівненська (155,7 дол.) області. Останні місця посідають індустріально розвинені та високоурбанізовані Луганська (101,3 дол.), Донецька (106,8) та Харківська (121,8 дол.) області.

Вважається, що чим менше учнів припадає на одного вчителя, тим більше уваги приділяється кожному з них і тим це краще. Україна за співвідношенням учнів і вчителів середньої школи (1 : 11,99) займає 29-те місце в рейтингу IPM (у Португалії – 1 : 7,28). З-поміж регіонів за кількістю учнів загальноосвітніх навчальних закладів у розрахунку на одного вчителя виділяються слабоіндустріалізовані з невеликою кількістю учнів у сільських малокомплектних школах області – Тернопільська, Чернігівська та Хмельницька (близько 7 учнів на одного вчителя). Натомість у високоіндустріалізованих регіонах із відчутним переважанням міських жителів (Дніпропетровська, Донецька та інші області), а також у столиці на одного учителя припадає понад 10 учнів.

За часткою учнів, що навчаються у денних загальноосвітніх закладах (98,4 %) Україна займає 33-тє місце в рейтингу IPM. Лідирує Китай – 99,0 %. Серед регіонів України найбільше учнів, які навчаються у денних школах, у Чернігівській і Черкаській областях та Севастополі (близько 99,4 %). а найменше – у регіонах з рідкою мережею населених пунктів – АР Крим, Миколаївській та Херсонській областях (від 97,2 до 97,6 %).

Серед чинників, які впливають на підвищення конкурентоспроможності робочої сили, освіта є одним із найвагоміших. Тому особливе значення має індикатор частки зайнятого населення, що має повну вищу освіту. За ним (32,6 %) Україна займає 9-те місце в рейтингу IPM, поступаючи Сінгапуру у 2,1 раза. Слід, однак, робити поправку на загальном невисоку якість вищої освіти в нашій країні. Серед регіонів України за часткою високоосвічених працівників виділяються міста Київ і Севастополь та Харківська область (від 45,3 до 38,4 %). Натомість області з великою кількістю робітничих професій (Донецька, Луганська та ін.) та відносно слабким рівнем розвитку системи вищої освіти (Житомирська та ін.) мають найменшу частку працівників з повною вищою освітою (трохи більше чверті).

В умовах інтеграції України до глобального й, зокрема, європейського освітнього простору одним із індикаторів її конкурентоспроможності є кількість іноземних студентів у ВНЗ. За даними МОН України, у

2011-2012 навчальному році вищу освіту в Україні одержували 43 тис. іноземців – громадян із 137 країн Європи, Азії, Африки й Америки (найбільше – з Китаю, Росії, Індії, Сирії, Ірану), що складає 1,9 % загальної кількості студентів. За кількістю іноземних студентів у ВНЗ у розрахунку на 1000 жителів (0,78) Україна в рейтингу IPM на 38-му місці, поступаючись за цим індикатором Австралії (11,64) у 14,9 раза. Найбільша кількість іноземних студентів (у розрахунку на 1000 жителів) у 2011/12 навчальному році навчалася у Харківській області (4,60, що відповідає 5-му місцю рейтингу – після Великобританії), Києві (2,65 – 15-те місце після Канади) та Одеській області (1,80 – 23-тє місце після Греції). Іноземні студенти не навчаються у Чернігівській області; мізерна їх кількість навчається у Київській (тільки 2) та Волинській (25) областях.

Свідченням інтеграції України до міжнародного освітнього простору є також зростання кількості студентів, що навчаються за кордоном. У розрахунку на 1000 жителів Україна за цим індикатором (0,72) займає 37-му позицію в рейтингу IPM, поступаючись Люксембургу (13,80) у 19,2 раза. В основному студенти з України їдуть до Росії, США, Канади, Польщі, Угорщини, Великобританії. Вибір країни залежить від матеріального достатку, місця мешкання в Україні та від довгострокових планів. Наприклад, жителі західних областей більше тяжіють до ВНЗ Східної Європи, оскільки вони часто володіють польською або угорською мовами, інколи мають родинні зв'язки з цими країнами, і, окрім цього, освіта там дешевша, ніж у західних країнах, а за якістю практично така ж. У США і Канаду їдуть більш забезпечені студенти, багато хто з них уже не збирається повертатися на батьківщину. На жаль, точної регіональної статистики зовнішньої міграційної рухомості українського студентства не існує.

Для порівняльної оцінки освіти все більш вагому роль відіграють міжнародні виміри якості знань учнів (TIMMS, PISA, PIRLS, CIVICS, SITES), зокрема обстеження 15-річних за програмою PISA. Україна вперше у 2007 р. брала участь у дослідженні TIMSS (із вимірів якості знань з математики та природничих наук учнів молодших і середніх класів), а після 2012 р. передбачена її участь за програмою PISA (з вимірів якості знань з математики та природничих наук учнів старших класів). За результатами дослідження TIMSS, учні 4-х та 8-х класів Україна набрали в середньому 466 балів з математики та 480 балів з природничих наук, що за рейтингом IPM відповідає 37-му місцю (після Росії). Про рівень знань з математики випускників загальноосвітніх шкіл в регіональному розрізі достатню інформацію дають результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), зокрема частка випускників ЗОШ, які мають достатній рівень знань з математики (124 і більше балів). Такий рівень знань у Севастополі і Києві мають понад 95 % випускників шкіл, у Черкаській області – 94,2 %. А найнижча успішність випускників з математики відмічається у Закарпатській, Кіровоградській та Луганській областях. У них трохи більше 90 % випускників мають достатній рівень знань з математики.

Щоб оцінити рівень володіння людей англійською мовою (при вступі в коледжі й університети, де навчання ведеться англійською мовою, при прийомі на роботу, яка потребує володіння англійською мовою тощо) у світовій практиці використовують тест TOEFL (Test of English as a Foreign Language). Вибіркові обстеження населення за цим тестом дали Україні 42-ге місце в рейтингу IPM. Щоб оцінити рівень володіння людей англійською мовою за регіонами України, можна взяти за основу показник частки випускників ЗОШ, які мають високий рівень знань з англійської мови (понад 180 балів з 200). За цим показником різко виділяються міста Київ (15,4 % випускників) і Севастополь (12,9) та Львівська область (12,0 %); а замикають рейтинг – Луганська (4,2 %), Дніпропетровська (4,5) та Житомирська (5,0 %) області.

Відповідність системи освіти України потребам конкурентоспроможної економіки експертами оцінюється невисоко, вони їй відводять тільки 46-те місце в рейтингу IPM (3,88 бала за 10-бальною шкалою проти 8,70 у Фінляндії). Регіональні особливості цієї відповідності певною мірою відображає показник кількості студентів, які навчаються у ВНЗ I-IV рівнів акредитації (в розрахунку на 10 тис. осіб). Звичайно, що перші місця в рейтингу регіонів займають м. Київ (1812 осіб на 10 тис. жителів), Харківська (867) та Львівська (595 осіб) області, що мають розгалужену мережу навчальних закладів із надання вищої освіти. А ті регіони, що такої мережі не мають, займають останні місця – це Київська і Закарпатська (по 219 осіб) та Кіровоградська (241 особа на 10 тис. жителів) області.

У підготовку освітніх кадрів найвищої кваліфікації (кандидатів, а нині – докторів філософії, і докторів наук) основний внесок роблять наукові школи провідних учених. Результативність їх діяльності в Україні експертами оцінюється невисоко – 3,35 бала, (що відповідає 49-му місцю в рейтингу IPM) проти 8,19 бала у Сінгапуру. Водночас на гідному рівні за кількістю підготовлених аспірантів і докторантів в розрахунку на 10 тис. жителів знаходяться наукові школи Києва (44,8 осіб), Харківської (15,1), Львівської (11,4) та Одеської (9,7 осіб) областей. Найменше кадрів найвищої кваліфікації готують у Рівненській, Кіровоградській та Закарпатській областях (від 2 до 2,5 осіб на 10 тис. жителів).

Провідну роль у системі підготовки фахівців із вищою освітою відіграють університети, зокрема класичні. Тому важливим індикатором конкурентоспроможності України є відповідність її університетської освіти потребам конкурентоспроможної економіки. Експертами МІМ-Київ вона оцінюється у 4,38 бала (що відповідає 46-му місцю в рейтингу IPM) проти 8,44 бала у Швейцарії. Свідченням низької конкурентоспроможності вітчизняних університетів є те, що жоден із них не входить до 500 найкращих у світі. Досить точним індикатором якості університетської освіти на регіональному рівні є випуск ВНЗ фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями (ОКР) «спеціаліст» і «магістр» (у відсотках до випуску за усіма ОКР). За ним перші місця посідають: м. Київ (23,2 %), Львівська (20,5), Тернопільська (20,3), Київська (18,0) та

Харківська (16,6 %) області. Їм значно поступаються останні в рейтингу – Чернігівська (6,3 %), Вінницька (6,6) та Івано-Франківська (6,9 %) області.

Система управління освітою в Україні ще не повною мірою задовольняє потреби бізнес-спільноти – 5,71 бала (37-ме місце в рейтингу IPM) проти 8,12 у Швейцарії, оскільки не зорієнтована на забезпечення бізнесу кваліфікованими кадрами затребуваної спеціальності. Про ефективність управління освітою на регіональному рівні певне уявлення дає показник чисельності випускників, які отримали направлення на роботу (у відсотках до їх загальної чисельності), оскільки в ньому «фокусується» і якість підготовки випускників, і відповідність попиту і пропозиції на ринку праці. За цим показником суттєві конкурентні переваги мають: м. Севастополь (43,4 %), Вінницька (35,4), Дніпропетровська (35,2 %) та деякі інші області. І, навпаки, Тернопільська (15,6 %) і Волинська (19,8) області та м. Київ (20,5 %) таких переваг не мають.

За рівнем письменності дорослого населення (старше 15 років) Україна виглядає доволі пристойно на світовому рівні, займаючи в рейтингу IPM місця з 1-го по 29-те (до 1 % неписьменних людей або понад 99 % письменних), хоча й має значний контингент потенційно малоосвіченого населення, особливо серед безпритульних дітей. А найбільшу частку неписьменного населення має Індія – 37,2 %. Серед регіонів України найменшу частку неписьменного дорослого населення за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. мають міста Київ (0,09 %) і Севастополь (0,14), а також Чернігівська (0,15), Луганська (0,18) і Дніпропетровська (0,21%) області. А найбільшою ця частка є у Рівненській (2,00%, що відповідає 35-му місцю рейтингу – після Кореї), Івано-Франківській (1,21), Чернівецькій (1,11) та Волинській (1,02%) областях.

В умовах глобалізації економіки мовні навички працівників (з ділової української, російської, англійської та інших мов) мають максимально задовольняють потреби підприємств. За оцінками експертів, мовні навички українських працівників оцінюється невисоко (41-ше місце в рейтингу IPM). На регіональному рівні опосередковано про них можна судити за часткою випускників ЗОШ, які мають достатній рівень знань з державної мови, тому що вони за короткий термін поповнять контингент зайнятого населення і тому можуть його досить репрезентативно представляти. Як показують результати ЗНО, понад 90% випускників ЗОШ мають достатній рівень володіння державною мовою. Найвищий рівень володіння нею, окрім столиці (93,8%), відмічається у регіонах з високою часткою українців та усталеними українськими традиціями – Волинській (91,8%), Черкаській (93,3), Львівській (92,6%) та інших областях. Натомість у регіонах з найменшою часткою українців він найнижчий: у Закарпатській області – 83,6%, АР Крим – 84,3, Луганській області – 87,3%.

Загалом за субфактором «Освіта» Україна в рейтингу IPM-2012 посіла 34-ту сходинку. На першому місці – Фінляндія, а наші сусіди – Польща та Росія – відповідно на 25-му та 38-му місцях [19].

Найвищі місця в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України за індикаторами освіти займають: м. Київ (у середньому 79,4 % від найкращих значень індикаторів субфактора), що виділяється за більшістю індикаторів, зокрема – часткою зайнятого населення, що має повну вищу освіту, кількістю студентів, аспірантів і докторантів; Львівська область (64,8%), що випереджає більшість регіонів за індикаторами чисельності випускників ЗОШ, які мають високий рівень знань з англійської мови, кількості студентів у ВНЗ I-IV рівнів акредитації, кількості аспірантів та випускників ВНЗ III і IV рівнів акредитації; Чернівецька область (63,0 %), що має відносно значні видатки на освіту з місцевих бюджетів, малу кількість учнів у розрахунку на одного вчителя тощо. Замикають рейтинг за освітнім субфактором Луганська (48,3%) та Дніпропетровська (48,8%), у яких відносно малі витрати місцевих бюджетів на освіту, велика кількість учнів у розрахунку на одного вчителя та мала частка зайнятих, що мають повну вищу освіту, а також Миколаївська область (49,3%) – з відносно низькими показниками частки учнів, які навчаються у денних загальноосвітніх закладах, та рівня знань учнів з англійської мови (рис. 1).

Наведені вище оцінки щодо рівня розвитку освіти України та її регіонів, а також оцінки інших авторів, служать підґрунтям для визначення напрямів зміцнення її конкурентного потенціалу. Основними з них є такі:

- інституційне забезпечення, в т. ч. й законодавче, та модернізація системи освіти [10; 13; 18];
- збільшення обсягів державних видатків на освіту (до 10 % згідно ст. 61 Закону України «Про освіту» [13]), зокрема збільшення видатків на оплату праці вчителів і викладачів, зміцнення матеріально-технічної бази освіти та інновації [7; 15];
- удосконалення структури та підвищення ефективності видатків на освіту, оптимізація державного замовлення для ВНЗ щодо кількості абітурієнтів і потреб ринку праці, доведення співвідношення учнів і вчителів (12 : 1) та студентів і викладачів (12 : 1) до норм розвинутих країн (у середній освіті – 14 : 1, у вищій – 16 : 1), поширення практики грантового фінансування [10; 14];
- створення освітніх округів, оптимізація мережі опорних і сільських шкіл та кількості учнів у розрахунку на одного вчителя (зазвичай, скорочення їх кількості у міських школах і збільшення – у сільських), виконання програми «Шкільний автобус», збільшення частки учнів, що навчаються у денних загальноосвітніх школах (до 99%) та в першу зміну [10];
- реалізація концепції профільної старшої школи, підвищення рівня знань учнів загальноосвітніх шкіл з рідної та англійської мови, математики, інших навчальних дисциплін, у т. ч. й за міжнародною програмою PISA (ОЕСР) [10];
- зростання уваги з боку держави до розвитку професійно-технічної освіти, яка покликана готувати кваліфікованих працівників масових професій, інтеграція цієї освіти з місцевою та регіональною економікою [2; 10; 15];

- підвищення якості освітніх послуг, зокрема в системі вищої освіти (в т. ч. й неповної вищої та базової), згідно вимог бізнес-спільноти й конкурентоспроможної економіки загалом за рахунок об'єднання ВНЗ, створення університетів світового рівня, підвищення рівня автономії державних ВНЗ, партнерства між українськими й зарубіжними університетами, державно-приватного партнерства, включення ВНЗ до кластерних структур, інформатизації процесу навчання тощо [4; 10; 11; 18];

- збільшення рівня мобільності студентів (кількості іноземних студентів, що навчаються в Україні та українських студентів, що навчаються за кордоном), обмін студентами в рамках Європейського простору вищої освіти [12; 16];

- підвищення частки зайнятого населення, що має повну вищу освіту (в перспективі – до 90 %), формування засад безперервної освіти [1];

збільшення внеску вітчизняних наукових шкіл у підготовку освітніх кадрів найвищої кваліфікації (докторів філософії та докторів наук), підвищення вимог до здобувачів наукових ступенів та вчених звань.

Рисунок 1. Міжнародна конкурентоспроможність України та її регіонів за індикаторами освіти IPM-2012, середній % від значень індикаторів країн-лідерів

Висновки. Як показало дослідження, інфраструктура знань (освіта) є важливим чинником міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів, оскільки має здатність суттєво впливати на креативність економіки й загальноекономічні показники.

За індикаторами освіти IPM-2012 Україна знаходиться в четвертому десятку провідних країн світу. Серед регіонів країни найвищі оцінки конкурентоспроможності освіти мають м. Київ, Львівська і Чернівецька області, а найнижчі – Луганська, Дніпропетровська та Миколаївська області.

Для підвищення міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів за індикаторами освіти має проводитися цілеспрямована державна політика. Основна увага має приділятися удосконаленню системи освіти, збільшенню витрат на освіту, удосконаленню структури витрат, підвищенню якості освіти, формуванню засад безперервної освіти.

Для порівняльної оцінки освіти як чинника міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів доцільно провести аналогічне дослідження для періоду з початку російської агресії (2014-й і наступні роки, коли була порушена територіальна цілісність країни) та періоду після неї.

Список використаних джерел

1. Бабич М. С. Безперервна освіта (освіта впродовж життя) – умова підвищення національної конкурентоспроможності / М. С. Бабич // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 5(1). – С. 50-53. – Бібліогр.: 6 назв.
2. Войналович І. А. Освітні чинники підвищення конкурентоспроможності робочої сили в Україні : автореф. дис.... канд. екон. наук : 08.00.07 / Войналович І.А. ; Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. – Київ, 2013. – 20 с.

3. Державна служба статистики України : офіц. сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Жукова В. О. Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності випускників ВНЗ в умовах формування інноваційної моделі економіки / В. О. Жукова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2012. – № 3(19). – С.44-49. – Бібліогр.: 7 назв.
5. Захарченко С. В. Конкурентоспроможність України та її регіонів: міжнародний вимір : [монографія] / С. В. Захарченко. – Вінниця : Консоль, 2016. – 413 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 293-316.
6. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012: Назустріч економічному зростанню та процвітанню / [Тімур Бойко, Ігор Гончаренко, Наталія Дмитрук та ін.] ; Фонд «Ефективне управління». – Київ : Копірайт, 2012. – 208 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2012_body_ua_20.11.2012.pdf
7. Івашко Л. М. Вплив освіти та її якості на економіку України / Л. М. Івашко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2013. – № 2. – С. 9-17. – Бібліогр.: 15 назв.
8. Ільницький Д. О. Науково-освітня інфраструктура як детермінанта глобального конкурентного лідерства / Д.О. Ільницький // Економіка України. – 2016. – № 5. – С. 23-39.
9. Константюк Н. І. Основні засади підвищення конкурентоспроможності вищої освіти України в умовах формування глобальної економіки / Н. І. Константюк // Сталий розвиток економіки. – 2013. – №3. – С. 26-28. – Бібліогр.: 8 назв.
10. Кремень В. Г. Концептуальні засади підвищення економічної ефективності освіти України в сучасних умовах : доп. Президента НАПН України на Загальних зборах академії 8 лист. 2012 р. / В. Г. Кремень // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – № 5. – С. 4-10.
11. Падалка О.С. Економіка та менеджмент освіти: національний аспект / О.С.Падалка, В.В.Кулішов // Економіка України. – 2016. – № 1. – С. 84-91.
12. Полухтович Т. Розвиток вищої освіти в контексті глобалізаційних тенденцій / Тетяна Полухтович // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 4 (80). – С. 158-160. – Бібліогр.: 6 назв.
13. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII (поточна редакція від 19.02.2016) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451. –[Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
14. Репко М. Дорого і погано, але для кожного: скільки для України насправді коштує вища освіта / Марія Репко. – 2016. – 19 липня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voxukraine.org/2016/07/19/education-ua/>
15. Семиноженко В. Оцінки та напрями реформування системи державного стимулювання науково-освітнього розвитку України / В. Семиноженко, С. Архієреєв. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juli/24.htm>
16. Терованесов М. Р. Оцінка впливу глобальних процесів на конкурентоспроможність системи вищої освіти / М. Р. Терованесов // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2014. – Вип. 1(2). – С. 259-264. – Бібліогр.: 14 назв.
17. Фокин С. Роль образования в формировании национальной конкурентоспособности / С. Фокин // Конкурентоспособность стран мира. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://georub.narod.ru/student/fokin/2/4.htm>
18. Шевчук А.В. Регіональні освітні системи: теорія, методологія, практика інноваційного розвитку : [монографія] / А. Я. Шевчук. – Львів : ІРД НАН України, 2013. – 463 с. – Бібліогр. : с. 433–462.
19. World Competitiveness Yearbook 2012. IMD [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>

References

1. Babych M. S. Bezperervna osvita (osvita vprodovzh zhyttya) – umova pidvyshhennya nacionalnoyi konkurentospromozhnosti [Continuing education (Lifelong Education) – a condition of increasing national competitiveness] // Visnyk Xmelnyckozhogo nacionalnogo universytetu. Ekonomichni nauky. – 2015. – № 5(1). – S. 50-53.
2. Vojnalovych I. A. Osvitni chynnyky pidvyshhennya konkurentospromozhnosti robochoyi syly v Ukrayini [Educational factors increase the competitiveness of labor in Ukraine] : avtoref. dys.... kand. ekon. nauk : 08.00.07 / Nacz. akad. nauk Ukrayiny, In-t demografii ta socz. doslidzh. im. M. V. Ptuxy. – K., 2013. – 20 s.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny : oficiz. sajtz. [State Statistics Service of Ukraine: official. site]. : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Zhukova V. O. Strategichni napryamy pidvyshhennya konkurentospromozhnosti vypusknivkiv VNZ v umovax formuvannya innovacijnoyi modeli ekonomiky [Strategic Directions increase the competitiveness of graduates in the emerging innovation model of economy] // Visnyk Berdyanskogo universytetu menedzhmentu i biznesu. – 2012. – № 3(19). – S. 44-49.
5. Zaxarchenko S. V. Konkurentospromozhnist Ukrayiny ta yiyi regioniv: mizhnarodnyj vymir [Competitiveness of Ukraine and its regions: an international dimension] : [monografiya]. – Vinnycya : Konsol, 2016. – 413 s.
6. Zvit pro konkurentospromozhnist regioniv Ukrayiny 2012: Nazustrich ekonomichnomu zrostannju ta proczvitannju [Report on Competitiveness of Regions of Ukraine 2012: Towards Sustained Growth and Prosperity]

/ [Timur Bojko, Igor Goncharenko, Nataliya Dmy`tryuk ta in.] ; Fond «Efektyvne upravlinnya». – K. : Kopirajt, 2012. – 208 s. : http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2012_body_ua_20.11.2012.pdf

7. Ivashko L. M. Vplyv osvity ta yiyi yakosti na ekonomiku Ukrayiny [Influence of education and its quality on the economy of Ukraine] // Visnyk Chernigivskogo derzhavnogo texnologichnogo universytetu. Seriya : Ekonomichni nauky. – 2013. – №2. – S. 9-17.

8. Ilyczkyj D.O. Naukovo-osvitnya infrastruktura yak determinanta globalnogo konkurentnogo liderstva [Scientific and educational infrastructure as a determinant of global competition leadership] // Ekonomika Ukrayiny. – 2016. – № 5. – S. 23-39.

9. Konstanyuk N.I. Osnovni zasady pidvyshhennya konkurentospromozhnosti vyshhoji osvity Ukrayiny v umovax formuvannya globalnoji ekonomiky [Basic principles of improving the competitiveness of higher education Ukraine in the emerging global economy] // Stalyj rozvytok ekonomiky. – 2013. – № 3. – S. 26-28.

10. Kremen V. G. Konceptualni zasady pidvyshhennya ekonomichnoji efektyvnosti osvity Ukrayiny v suchasnyx umovax : dop. Prezydenta NAPN Ukrayiny na Zagalnyx zborax akademiyi 8 lyst. 2012 r. [Conceptual framework improve the economic efficiency of education Ukraine in modern terms, ext. President of NAPS of Ukraine at the General Meeting Academy 8 letter. 2012] // Dyrektor shkoly, liceyu, gimnaziyi. – 2012. – №5. – S. 4-10.

11. Padalka O.S., Kulishov V.V. Ekonomika ta menedzhment osvity: nacionalnyj aspekt [Economics and Management Education: National dimension] // Ekonomika Ukrayiny. – 2016. – №1. – S. 84-91.

12. Poluxtovych T. Rozvytok vyshhoji osvity v konteksti globalizacijnyx tendencij [Development of higher education in the context of globalization trends] // Nova pedagogichna dumka. – 2014. – № 4 (80). – S. 158-160.

13. Pro osvitu : Zakon Ukrayiny vid 23.05.1991 № 1060-XII (potochna redakciya vid 19.02.2016) [On Education: Law of Ukraine from 23.05.1991 number 1060-XII (current edition of 19.02.2016)] // Vidomosti Verhovnoji Rady URSR. – 1991. – № 34. – St. 451. : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

14. Repko M. Dorogo i pogano, ale dlya kozhnogo: skilky dlya Ukrayiny naspravdi koshtuye vyshha osvita [Expensive and bad, but for everyone, but for Ukraine is actually higher education]. – 2016. – 19 lypnya. : <http://voxukraine.org/2016/07/19/education-ua/>

15. Semynozhenko V., Arxiyereyev S. Ocinky ta napryamy reformuvannya systemy derzhavnogo stymulyuvannya naukovo-osvitnogo rozvytku Ukrayiny [Assessment and reform of public areas to stimulate scientific and educational development of Ukraine]. : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juli/24.htm>

16. Terovanesov M. R. Ocinka vplyvu globalnyx procesiv na konkurentospromozhnist systemy vyshhoji osvity [Evaluation of the impact of global processes on the competitiveness of higher education] // Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoji vlasnosti. – 2014. – Vyp. 1(2). – S. 259-264.

17. Fokyn S. Rol obrazovannya v formirovanny nacyonalnoj konkurentosposobnosti [Role of Education in the Formation of the National competitiveness] // Konkurentosposobnost stran myra. : <http://geopub.narod.ru/student/fokin/2/4.htm>

18. Shevchuk A. V. Regionalni osvitni systemy: teoriya, metodologiya, praktyka innovacijnogo rozvytku [Regional educational systems: theory, methodology, practice innovation development] : [monografiya]. – Lviv : IRD NAN Ukrayiny, 2013. – 463 s.

19. World Competitiveness Yearbook 2012. IMD : <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>

ДАНИ ПРО АВТОРА

Захарченко Сергій Володимирович, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і фінансів
Вінницький кооперативний інститут
вул. Академіка Янгеля, 59, м. Вінниця, 21009, Україна
e-mail: zakharchenkovn@i.ua

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Захарченко Сергей Владимирович, кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики и финансов
Винницкий кооперативный институт
ул. Академика Янгеля, 59, г. Винница, 21009, Украина
e-mail: zakharchenkovn@i.ua

DATA ABOUT THE AUTHOR

Zakharchenko Sergey Vladimirovich, Ph.D. Economical and Finance, Associate Professor
Vinnytsia cooperative institute
59, Academic Yangel street, Vinnytsya, 21009, Ukraine
e-mail: zakharchenkovn@i.ua

Рецензент: Ткачук Ольга Михайлівна, професор кафедри економіки і міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ, доктор економічних наук, професор.